

Рецензія

офіційного рецензента на дисертаційне дослідження

ГРИНИШИН НАТАЛІЇ МИХАЙЛІВНИ

«Роль хорового співу в процесі самоідентифікації української нації»

подане на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво»

до разової спеціалізованої вченої ради

Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка

Хоровий спів це не лише мистецтво, але й духовний код українського народу. Він поєднує історію, традицію та сучасність, формує колективну пам'ять та сприяє зміцненню національної єдності. Тому його роль у системі культурного творення є визначальною і стратегічною. Хоровий спів в Україні завжди був більше, ніж просто музикою — він був і залишається потужним інструментом культурного націєтворення та збереження ідентичності народу. Розглядаючи його значення в цій системі ми простежуємо історичне підґрунтя: витoki українського хорового співу сягають ще дохристиянських часів (обрядові пісні, колядки, веснянки та ін.), які відображали світогляд та звичаї народу. Українська культура формувалася як культура співу та колективного звучання. «Хорове начало» (як зазначає авторка дисертаційного дослідження) це не лише традиція співати гуртом, а й прояв глибинних рис українського характеру: духовної єдності, прагнення до злагоди, відкритості та мелодійності світосприйняття. Український хор це голос народу, що єднає покоління, дарує силу в часи боротьби й утверджує українську культуру в світі.

З цього погляду, тема дослідження Наталії Михайлівни Гринишин «Роль хорового співу в процесі самоідентифікації української нації», безумовно, видається *актуальною* для українського музикознавства, що дає змогу глибше зрозуміти духовну, культурну, ідентифікаційну, націєтворчу цінність українського хорового співу як виразника національної самосвідомості.

Обрана наукова проблематика є надзвичайно цінною, особливо з огляду на сучасні історичні реалії, коли питання культурної ідентичності тісно переплітаються з національно-визвольними процесами. Дисертантка

переконливо доводить, що хорова культура є важливим чинником консолідації українського суспільства та засобом збереження й трансляції традицій.

Новизна даного дисертаційного дослідження полягає у комплексному підході: хор розглядається не лише як художнє явище, а й як механізм самоідентифікації, тісно пов'язаний із ментальними архетипами українців. Важливо, що авторка поєднує історичний, музикознавчий і культурологічний аналіз, спираючись на широку джерельну базу (музикознавчі дослідження, етнографічні праці, мемуари, епістолярні джерела).

Авторка чітко визначила *мету* дисертаційного дослідження, що полягає в обґрунтуванні історичної ролі хорового співу українців як важливого чинника національної самоідентифікації (с. 13). Для досягнення цієї мети у дослідженні визначені відповідні *завдання*, успішне вирішення яких надало змогу: розглянути провідні наукові підходи до проблеми національної ментальності та ідентичності та з'ясувати ментальні основи українського хорового співу; простежити історичні тенденції розвитку української хорової культури в контексті тріади національних архетипів «дому-поля-храму»; обґрунтувати значення духовної хорової музики композиторів другої половини XVIII ст. та її впливу на процес національної самоідентифікації українців Галичини; простежити процеси активізації хорового руху в Україні у другій половині XIX — початку XX ст. з метою виявлення його впливу на зростання національної свідомості українців; висвітлити націєтворчу сутність диригентсько-хорової діяльності М. Лисенка та його послідовників; розглянути діяльність Української Республіканської Капели О. Кошиця як приклад вдалої національної інвестиції у світову культуру та інші (ст. 13-14).

Для повноцінного розкриття теми роботи та вирішення зазначених завдань дисертантка обґрунтувала відповідну методологічну базу (14-15). Практичне значення дисертації визначається можливістю використання основних положень роботи, її матеріалів, узагальнень та висновків у курсах з історії української музики, розробці програм із хорознавства та хорової музичної культури, в курсі історії розвитку хорового виконавського мистецтва (ст. 16).

Дисертаційна робота є змістовним та багатовекторним дослідженням явища хорової культури, тому відповідно до свого задуму дисертантка вибудовує структуру своєї роботи і її архітектоніка не викликає жодних сумнівів.

Наталія Гринишин звертається до великого арсеналу праць присвячених розвитку та становленню української хорової культури та мистецтва, що стали важливими для осягнення загальних тенденцій становлення хорового мистецтва в Україні та специфіки його розвитку.

Суттєвим підґрунтям для виконання представленої до захисту дисертаційної роботи Гринишин Наталії Михайлівни стала не лише висока музично-теоретична підготовка авторки та її ґрунтовне володіння великим масивом музичного матеріалу, але й уміння працювати із різноманітними джерелами, критично їх аналізувати та узагальнювати. Особлива зацікавленість дослідниці обраним напрямом, її наполегливість та цілеспрямованість знайшли переконливе відображення в усіх розділах дисертації, засвідчуючи глибину наукового пошуку та високий рівень особистого внеску у розвиток сучасного українського музикознавства.

Так, у *першому розділі* «Хоровий спів як важлива складова у системі культурного націєтворення», який містить три підрозділи авторка доводить, що хорова культура виступала своєрідним віддзеркаленням ментальності українців, засобом їх духовної єдності. Дисертантка у цьому розділі розглядає поняття «ментальність» та пояснює, як воно проявляється в українському національному контексті. Наталія Михайлівна підкреслює, що ментальність віддзеркалює особливості колективного мислення й світосприйняття, що виражається через систему духовних цінностей народу, серед яких важливу роль відіграє культура, зокрема її музичний складник (ст. 55). Оскільки в Україні здавна провідне місце займав саме хоровий спів, то саме в ньому яскраво простежуються риси національної ментальності. Доведено, що характерні особливості українців — такі як інтровертивність, орієнтованість на серце і почуття, емоційність і вразливість, схильність до індивідуалізму поряд із прагненням до спільності, релігійність та певна декоративність — знайшли своє відображення у традиції українського хорового співу. Наталія Михайлівна опираючись на праці О. Бенч-

Шокало стверджує, що колективізм та орієнтація на малі форми соціальної організації постають як характерні риси української ментальності. Сам архетип «хору» виступає символічною основою поняття «громада», уособлюючи ідею гурту та спільної дії (ст. 46).

Авторка доводить, що культура та культурна пам'ять забезпечують тяглість поколінь і збереження цінностей, відіграючи ключову роль у національній ідентифікації. Хоровий спів як форма спільної творчості став важливим чинником формування української ідентичності, засобом самовідродження нації та репрезентації українського мистецтва у світі.

Другий розділ дисертаційного дослідження Наталії Михайлівни Гринишин «Історичні тенденції розвитку української хорової культури в аспекті тріади національних символів «дому — поля — храму» включає чотири підрозділи, де у першому хорова складова українського музичного фольклору в контексті архетипів «дому» та «поля» постає як структурно утворювальний компонент національної культурної парадигми, що забезпечує смислотворчу тяглість та ідентифікаційну функцію в соціокультурному просторі. Архетип «дому» виконує роль символічного ядра збереження традицій, відтворення родинно-побутової моделі та консолідації духовно-моральних цінностей, тоді як архетип «поля» репрезентує аграрну основу буття, колективну взаємодію та екзистенційну залежність від природного середовища. У хоровій практиці ці архетипи інтерпретуються як універсальні коди культурної пам'яті, завдяки яким відбувається не лише збереження та трансляція етнокультурних сенсів, але й конструювання української національної ідентичності на рівні колективної свідомості та символічного простору нації.

Також позитивною рисою представлених у даному розділі та верифікованих узагальнень дисертантки є те, що формування традиції церковного багатоголосого хорового співу в Україні наприкінці XVI — XVII століть зумовлювалося комплексом чинників, серед яких, поряд із загальноєвропейськими мистецькими та освітніми тенденціями, вагому роль відігравали геополітичні та релігійні обставини. Наталія Гринишин на сторінці 113 стверджує, що: «Великий вплив на розвиток української музичної культури

мали композитори «золотої доби», зокрема Д. Бортнянський, позаяк він став своєрідним орієнтиром, на який опирався галицький культурний канон першої половини XIX ст.».

Занепад національного життя в Галичині наприкінці XVIII — на початку XIX століть постає у тісному зв'язку з трансформаціями музично-естетичного дискурсу греко-католицького середовища. Відмова від традиції багатоголосого хорового співу спричинили кризові явища в релігійній практиці. Проте, запровадження у Перемишлі кафедрального хору, реформа літургійного співу із систематичним інтегруванням багатоголосих композицій Д. Бортнянського стали каталізатором процесів культурно-церковної рецепції та повернення українців до власного конфесійного простору. Це, у свою чергу, сприяло актуалізації ідентифікаційних процесів, що згодом трансформувалися у формування модерної української національної свідомості. Продовжувачами й водночас інтерпретаторами цих хорових традицій виступили представники перемишльської школи М. Вербицький та І. Лаврівський, чиї творчі практики стали визначальним чинником українського національно-культурного відродження.

Кульмінаційним розділом для всієї розвідки є *розділ третій* «Активізація хорового руху в Україні у другій половині XIX століття» який також містить чотири підрозділи. Авторка зазначає, що хоровий рух у Галичині та Буковині в XIX столітті розвивався як важливий елемент публічної культури, що, наслідуючи європейські традиції бідермаєру, набув особливої ролі в другій половині століття, коли хорові товариства стали не лише мистецькими, а й національно-консолідаційними інституціями, покликаними формувати почуття спільноти, любові до рідної землі, мови й культури (ст. 120-121).

Авторка вказує на особливості організації у Галичині щорічного вшанування видатних діячів культури, серед яких провідне місце посідали роковини Т. Шевченка. Від 1861 року Шевченківські концерти із вагомим хоровим репертуаром стали важливим чинником формування світської культурної традиції та розвитку національного руху.

Окрему увагу дисертантка звернула на діяльність М. Лисенка, видатного представника Київської громади, композитора, збирача народної творчості, керівника хорових колективів і організатора концертного життя, за вагомий внесок у становлення та розвиток української національної музичної культури, зокрема хорового мистецтва. Його мистецькі традиції продовжили П. Демуцький, Я. Яциневич, О. Кошиць, К. Стеценко та М. Леонтович.

Наталія Михайлівна Гринишин, спираючись на дослідження музикознавців, зосереджує увагу на концертній діяльності Української Республіканської Капели О. Кошиця та хору Д. Котка, що засвідчує роль хорового мистецтва у формуванні національної самосвідомості та його функцію культурної дипломатії на міжнародному рівні. Дисертантка доходить висновку, що у контексті еміграційного середовища хоровий спів українців поставав визначальним чинником збереження національної ідентичності та культурної спадщини, водночас сприяючи самореалізації й консолідації громад, формуванню спільних цінностей та забезпеченню тяглості між поколіннями.

Висновки дисертаційного дослідження є повними та науково обґрунтованими, у них систематизовано й узагальнено основні результати роботи відповідно до завдань, визначених у вступі, що забезпечує логічну завершеність проведеного дослідження.

Після проведеного аналізу окремих позицій дисертаційного дослідження Гринишин Наталії Михайлівни «Роль хорового співу в процесі самоідентифікації української нації» можна констатувати, що розвідка є завершеним текстом, зміст відповідає темі, проблема є актуальною, пункти новизни доведено послідовно та логічно, а результати мають теоретичне та практичне значення.

Складність та багатогранність проблематики дослідження породжує питання, що виходять за його межі та відкривають перспективи подальших наукових розвідок. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Наталії Михайлівни Гринишин, вважаю за доцільне поставити кілька запитань:

1. Як Ви вбачаєте можливість інтеграції української хорової традиції в сучасний глобалізований простір?

2. Яким чином результати Вашого дослідження можуть вплинути на виховання молоді та формування громадянської ідентичності через музику?
3. Чи можна застосувати концепцію «Дім — Поле — Храм» для аналізу сучасних хорових творів ХХІ століття?

Підсумовуючи, зазначу, що рецензована дисертація є завершеним, цілком самостійним, актуальним, теоретично обґрунтованим та практично корисним дослідженням. Основні положення роботи відображені у трьох публікаціях й оприлюднені у доповідях на шести міжнародних і всеукраїнських конференціях.

Отже, дисертаційне дослідження Гринишин Наталії Михайлівни «**Роль хорового співу в процесі самоідентифікації української нації**», представлене до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво, відповідає вимогам, що висуваються до робіт цього рівня відповідно нормативних документів (Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року, № 44, та ін.), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за вказаною спеціальністю.

Рецензент -
кандидатка мистецтвознавства,
доцентка, доцентка кафедри хорового та
оперно-симфонічного диригування,
декан факультету музикознавства,
композиції, вокалу та диригування
ЛНМА імені М. В. Лисенка

Ірина Куриляк